

Pohjalainen pappi oli Ruotsin johtavia valistuskirjailijoita

■ KIMMO SARJE

Maren Jonasson ja Pertti Hyttinen (toim.): *Anders Chydeniuksen kootut teokset*, osa 1, 1751–1765. Edita Publishing 2012.

Anders Chydenius (1729–1803), pohjalainen valistuskirjailija, poliitikko ja pappi, on tällä hetkellä suuremman akateemisen huomion kohteena kuin koskaan ennen, kun hänen *Kootut teoksensa* julkaistaan viidessä osassa sekä alkukielellä ruotsiksi että suomennoksena. Yksikään toinen 1700-luvun kirjailijamme ei ole saanut osakseen tällaista järjestelmällistä panostusta ja huomiota. Kulttuurisensaatio!

Maren Jonasson ja Pertti Hyttinen ovat sarjan toimittajia, ja ensimmäinen osa molemmilla kielillä on nyt ilmestynyt. Eikä tässä kaikki. Maren Jonasson ja Pertti Hyttinen ovat toimittaneet myös laajan valikoiman Chydeniuksen kirjoituksia englanniksi Peter C. Hoggin erinomaisina käännöksinä. *Anticipating The Wealth of Nations* -kokoelma on julkaistu arvostetussa *Routledge Studies in the History of Economics* -sarjassa vuonna 2012. On myös hyvä muistaa, että Carola Nordbäck väitteli Chydeniuksen teologiasta tutkimuksellaan *Lycksalighetens källa* (Autuuden lähde) vuonna 2009.

Chydenius on epäilemättä huomionsa ansainnut. Hän oli rohkea ja oikeudenmukainen poliitikko, joka kamppaili sekä työväestön että porvariston puolesta keskusjoh-

toista, pientä eliittiä suosivaa talouspolitiikkaa vastaan. Samalla hän kehitti liberaalia talousteoriaa mullistavasti. Chydenius oli johtavia valistuskirjailijoita Ruotsissa, ja hänen tyyliinsä vetosi sekä älyyn että sydämeen.

Chydeniuksen teosten tieteellinen toimittaminen kotimaisilla kielillä ei palvele vain kirjailijan tuotannon ja elämäntyön tunnetuksi tekemistä, vaan on samalla avain suomalaisessa historiatietoisuudessa torjuttuun 1700-lukuun ja ylipäätään Ruotsin aikaan. Teko on myös painava argumentti populistisessa puheessa ”pakkoruotista”.

Chydeniuksen opettaja, Turun yliopiston talousopin professori Pehr Kalm oli aikanaan kansainvälisesti tunnettu kirjailija, jonka *En Resa Til Norra America* (1753) ilmestyi useilla kielillä jo 1700-luvulla. Kalmin tuotantoa on toimitettu tieteellisesti alkukielellä ruotsiksi, mutta hänen kirjoituksiaan on suomennettu vain rajoitetusti.

Merkittävä osa Henrik Gabriel Porthanin, 1700-luvun humanistimme, Turun yliopiston kaunopuheisuuden professorin, teoksista on toimitettu tieteellisesti alkukielillä ruotsiksi ja latinaksi, mutta niitäkin on suomennettu vain vähän. Kalmin matkakuvauksia on ilmestynyt ainakin englanniksi ja ranskaksi vielä 1900-luvullakin, mutta Porthanin kirjoitukset ovat jääneet lähinnä kotimaisten tutkijoiden aineistoksi.

Valistuksen vuosisata oli modernin länsimaisuuden virstanpylväitä. Suomalaisen itseymmärryksen kannalta on merkityksellistä, että voimme muodostaa konkreettisen käsityksen oman valistuksemme eritysluonteesta. Chyde-

niuksen kirjoitukset ovat tässä meille korvaamaton lähde.

Kansainvälinen keskustelu, jonka Chydeniuksen teosten englanninkielinen kokoelma melkoisella varmuudella synnyttää, on omiaan täsmentämään käsitystämme pohjoisesta valistuksesta ja helpottamaan vertailua hänen ja aikalaiskirjailijoiden välillä. Todennäköistä on, että Chydenius on nyt matkalla globaaliin tunnettuuteen.

Toivottavasti Chydeniuksen teosten julkaisutyö on kimmoke myös toisten mielenkiintoisten 1700-luvun kirjailijoidemme esittelyyn ja julkaisemiseen sekä alkukielillä että hyvinä suomennoksina. Kalmin ja Porthanin lisäksi radikaalin Petter Forsskålin filosofinen ja poliittinen työ ja astronomi Anders Johan Lexellin tieteellinen kirjeenvaihto odottavat huomiota monen arkisemmankin kirjoittajan rinnalla.

Omana aikanaan Chydenius oli tunnettu poliitikko ja kirjailija, mutta kuolemansa jälkeen hän vai-pui vuosikymmeniksi unohdukseen. Valistuksen aatteet vaihtuivat 1800-luvun romantiikkaan, samalla kun Napoleonin sotien seurauksena Ruotsin itäisistä maakunnista muodostui Suomen autonominen suuriruhtinaskunta osana Venäjän imperiumia. Tässä poliittisessa ympäristössä Chydeniuksen liberalismin ei ollut tilausta.

Positivismin ja naturalismin nostaessa päätään 1870-luvulla historioitsija E. G. Palmén toimitti Chydeniuksen kirjoitusten ruotsinkielisen kokoelman. Vuosisadan vaihteen liberaali sivistyneistö otti Chydeniuksen omakseen, ja uutta tutkimusta syntyi.

Chydeniuksen *Valitut teokset* Verner Malisen suomennoksena

ilmestyivät kuitenkin vasta vuonna 1929. Julkaisemisen motiiveja on voinut olla myös voimistuva nationalismi, jota Chydeniuksen aatemaailma kuitenkin palveli huonosti.

Volyymitaan ja laadultaan Chydeniuksen *Kootut teokset* ovat pitkä edistysaskel. Pelkästään ensimmäisessä osassa on Chydeniuksen muutamien keskeisimpien poliittisten kirjoitusten rinnalla hänen teknistaloudellisia julkaisujaan, kirjeitään, valtiopäivämuistioita ja niiden luonnoksia.

Huolellinen toimitus- ja käännöstyö ovat kirjan ansioita. Alkuperäiset julkaisut on dokumentoitu hyvin. Harvinaisia sanoja ja käsitteitä selvitetään viitteissä, ja 1700-luvun mitta- ja rahayksiköistä on oma lukunsa.

Tutkijoiden laatimat kommentit ja tulkinnat seuraavat kirjassa Chydeniuksen kirjoituksia. Professorit Gustav Björkstrand, Bo Lindberg, Juha Manninen ja Jari Ojala sekä dosentti Henrik Knif muodostavat kirjan toimituskunnan. Lisäksi kuusitoista muuta tutkijaa on hankkeessa mukana.

Tutkijoiden jälkisanat ovat usein ansiokkaita erityisesti mitä tulee uusiin historiallisiin yksityiskohtiin, mutta teoriahistoriallisesti ne tuottavat myös pettymyksiä. 1700-luvun merkittävillä yhteiskuntafilosoifeilla Samuel von Pufendorfilla, John Lockella ja Montesquieulla, joiden keskeisiä teoksia oli saatavilla ruotsiksi ja joilla oli ilmeinen vaikutus Chydeniuksen ajatteluun, on tulkinnoissa tuskin marginaalinen rooli. Pufendorf mainitaan kerran ja Lockesta ei tiedetä mitään. Tässä suhteessa keskustelu on taantunut sitten 1980-luvun. Viittaen edesmenneen

filosofi Ilkka Patoluodon ja allekirjoittaneen kirjoihin ja kirjoituksiin.

Tohtori Patrik Winton tulkitsee Chydeniuksen tunnetuinta traktattia *Kansallinen voitto* (1765) oikeastaan sivuuttaen fysiokratismia, liberalismia ja Chydeniusta koskevan pitkän keskustelun. Työ arvon lähteenä tekee Chydeniuksen teoriasta liberaalin eikä yksinomaan taloudellisen vapauden vaatimus. Winton pähkäilee yhteistä teoreettista nimittäjää Chydeniuksen ja Adam Smithin välille mutta unohtaa Locken. Myös Benjamin Franklinin esimerkki, josta Chydeniuksella uskottavasti oli ainakin Kalmin välittämää tietoa, on pohdinnan arvoinen tausta *Kansallinen voitto* -pamfletille.

Tohtori Jouko Nurmiainen tarkastelee Chydeniuksen toista maineikasta valtiopäiväpamflettia vuodelta 1765: *Valtakunnan heikkouden lähde*. Kirjoitus on tyyllisesti, filosofisesti ja temaattisesti paljossa velkaa Montesquieun Rooman valtakunnan rappiota koskevalle kirjalle, joka ilmestyi vuonna 1755 ruotsinkielisenä käännöksenä. Montesquieusta Nurmiainen vaikenee, ja sama ongelma koskee myös Wintonin Chydeniuksen julkaiseman maastamuuton syytä tutkivan kilpakirjoituksen (1765) jälkisanoina.

Minua ilahdutti professori Carl Johan Gaddin ja professori emeritus Pekka Isoviitan arvio, että Carl von Linnén *Flora lapponica* (1737) ”on ollut Chydeniuksen tärkein kasviteos”. Tutkimuksissani sitten 1970-luvun olen kiinnittänyt huomiota Chydeniuksen linnäläiseen taustaan, en kuitenkaan kasvitieteellisessä vaan talouspoliittisessa mielessä. Olen pyrkinyt osoittamaan, että Chydenius piti varhais-

essa poliittisessa kirjoituksessaan esikuvanaan Linnén vuoden 1732 *Lapin matka* -kirjan argumentointitapaa. Ylipäätään Linnén suuntautuminen yksityistalouteen oli merkityksellistä liberaalin teorian kehityksessä Ruotsissa.

Chydenius oli myös periaatteellinen painovapauden ja poliittisten asiakirjojen julkisuuden kannattaja. Hänen asiaa koskeva muistionsa hyväksyttiin menestyksellisesti vuosien 1765–66 valtiopäivillä. Tätä hän piti yhtenä tärkeimpänä saavutuksenaan. ”Kiperin kysymys koski opposition oikeutta saada tietoa päätöksentekoprosessista”, kuten dosentti Henrik Knif toteaa muistion mielenkiintoisissa jälkisanoina.

Chydeniuksen monialaisuudesta huolimatta hänen talouspoliittiset, tekniset ja teologiset kirjoituksensa sekä hänen käytännön toimintansa muodostavat varsin eheän maailmankatsomuksellisen kokonaisuuden, jonka hahmottaminen on metodinen edellytys hänen työnsä tulkinna.

Kirjoittaja on filosofian tohtori ja valtiotieteiden lisensiaatti sekä Helsingin yliopiston estetiikan dosentti.